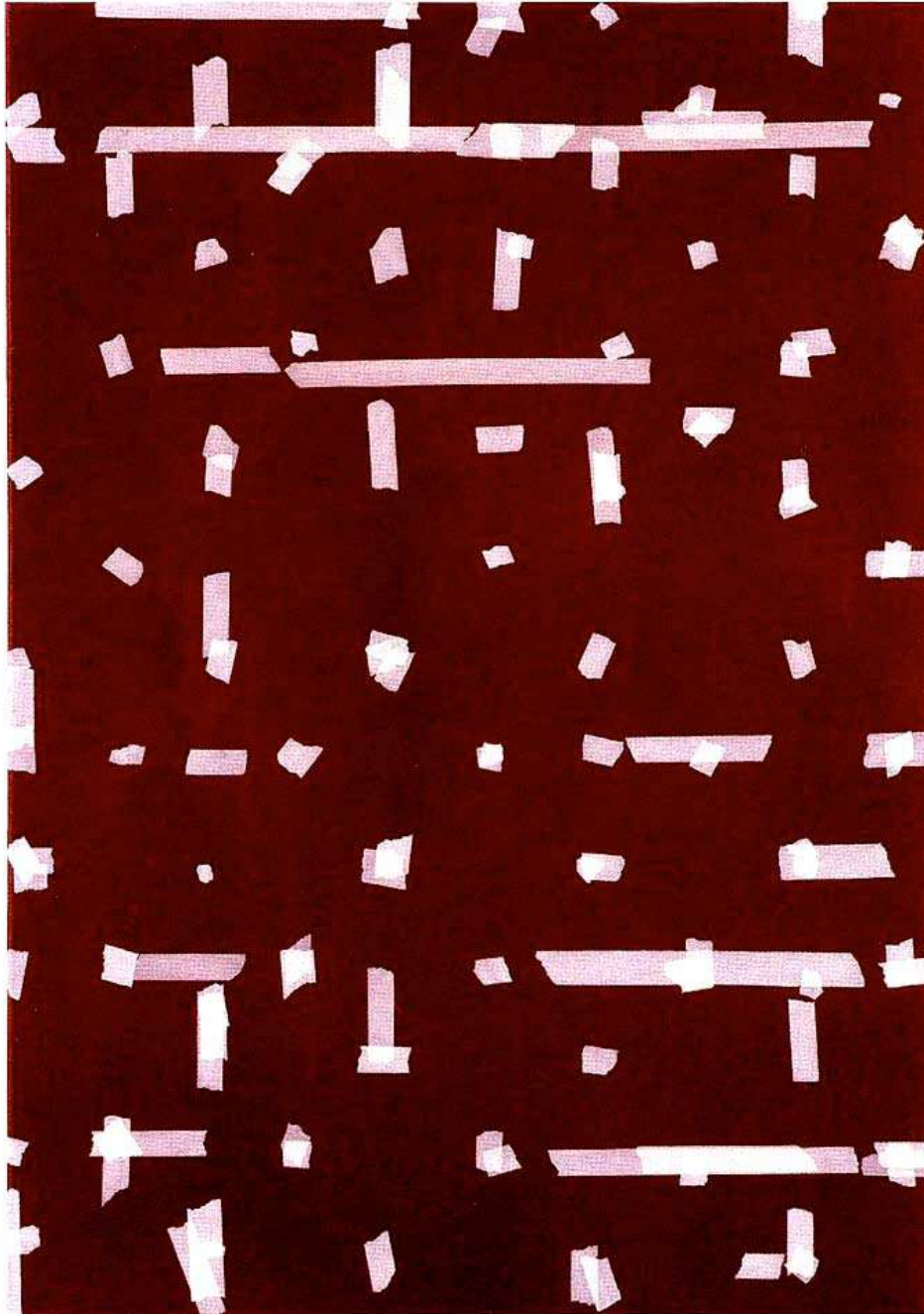

Geerts Bart, 'Kijken is een werkwoord - De schilderijen van Kees Goudzwaard in het S.M.A.K', KunstNu, July 2005, p.22-27.

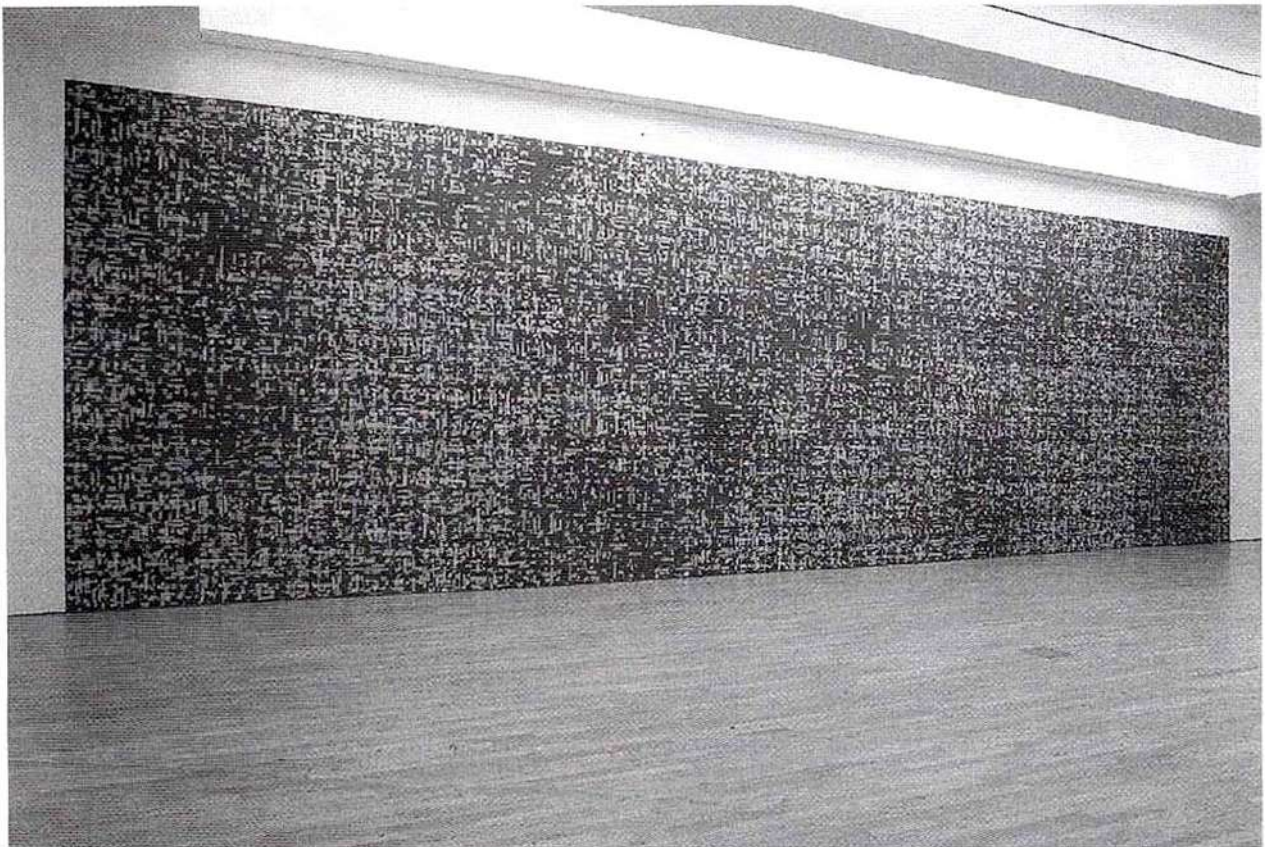
KEES GOUDZWAARD, SCORE, 2004

TE NU KI

PAG.
22

KIJKEN IS EEN WERKWOORD DE SCHILDERIJEN VAN KEES GOUDZWAARD

Kees Goudzwaard (Utrecht, °1958) is een schilder pur sang die gestaag een oeuvre uitbouwt dat een markant hedendaags commentaarstuk is op de Nederlandse schilderkunstige traditie. Goudzwaard lijkt in zijn schilderijen schijnbaar moeiteloos de 17de eeuwse traditie van het illusionisme te verenigen met de abstracte geometrische patronen van Piet Mondriaan en de generatie van De Stijl. Maar Goudzwaard is meer dan de optelsom van zijn voorgangers. Goudzwaard schildert over schilderen en over hoe de toeschouwer zichzelf voortdurend moet herpositioneren in de tentoonstellingsruimte.

KEES GOUDZWAARD. PANORAMA, 400 X 1350 CM, ZEEFDRIJK OP PAPIER FOTO DIRK PALJWELS

KIJKEN IS EEN WERKWOORD DE SCHILDERIJEN VAN KEES GOUDZWAARD

Proloog: de jojo van het kijken.

Foto's van het werk van Kees Goudzwaard zijn altijd vals. Ze tonen monochrome schilderijen waarop plakband hangt of schilderijen waarop met dezelfde soort plakband vellen (al dan niet bedrukt) papier zijn vastgemaakt. De plakband is van die beige tape die je gebruikt om het glas af te plakken als je de ramen schildert. De plakband lijkt soms snel en willekeurig opgeplakt te zijn, zoals in "Line Fragments" (2005), soms volgens een eerder rigide rasterpatroon, zoals in "Leporello" (2000). In "Leporello" bakent de plakband gekleurde vellen papier af, waardoor je, ondanks de totaal andere kleurtonaliteit, meteen aan het werk van Mondriaan denkt. Wat je niet ziet op de foto is dat er helemaal geen repen plakband of vellen papier op het schilderij hangen. Alles is geschilderd. Ze zijn niet echt; het zijn kleurvlakken die zodanig geschilderd zijn dat ze echt lijken. Maar dat zie je dus pas als je Goudzwaards werk in levende lijve ontmoet. Als je van op afstand kijkt, zie je misschien hetzelfde beeld dat je ook op de foto had waargenomen. Maar als je dichterbij komt, merk je dat dat alles niet echt is, dat alles geschilderd is. De enige materie is verf op doek en af en toe wat inkt voor een zeefdruk die zo nu en dan in een schilderij opduikt. In tegenstelling tot wat een foto zou doen vermoeden werkt Goudzwaard met verf op doek; een schilder pur sang dus.

De illusie die Goudzwaard weet op te wekken creëert een soort van jojo-effect bij de toeschouwer. Hij kijkt van ver, komt dichterbij, neemt terug afstand om daarna weer van dichterbij te kijken enz. Want zelfs als je weet dat dit schilderijen zijn, heb je toch telkens de neiging om van dichtbij te verifiëren of het effectief wel zo is. Misschien speelt Goudzwaard wel vals en is dat ene stukje waar je oog net op is gevallen wel echte tape. Je wil de tape als het ware voelen om de echtheid van de verf te controleren. De illusie is zo groot dat je, zelfs als je met je neus tegen het doek plakt, het gevoel krijgt dat je zo met je vingernagels de randen van de repen plakband zou kunnen losmaken. Hoewel je ziet dat alles geschilderd is, blijft de illusie bestaan. Want even later neem je terug afstand en begin je weer te twifelen. In de wetenschap dat er geen plakband te zien is, blijf je dus toch

plakband zien. Je kijkt als een jojo: je ziet het, je ziet het niet, je ziet het, je ziet het niet.

Over ritmiek en subtiliteit.

Wat je ziet zijn schilderijen. De formaten zijn wat ze moeten zijn: niet buitensporig groot, niet te klein. Ze sluiten perfect om het beeld dat Goudzwaard presenteert. Nergens heb je het gevoel dat de compositie gedrongen is binnen een kader. De afmetingen van de werken voelen intuïtief juist aan. Je kan bij het werk van Goudzwaard gerust spreken van esthetiek. Zelfs in de werken waarbij de stukken tape schijnbaar willekeurig op het doek zijn geplakt zijn de composities nog altijd evenwichtig, verfijnd zelfs. De kleurvlakken en lijnpartijen roepen in elk schilderij een heel eigen ritmiek op. In "Panorama" (2005), bestaande uit een groot aantal zeefdrukken die als een muurschildering tegen de muur gelijmd zijn, zorgen de relatief korte stukken plakband op de egaal blauwgrijze achtergrond voor een staccato van visuele impulsen. Zonder adempauze flitst de blik over het oppervlak. Het andere uiterste inzake ritmiek is "Panorama" 1994. Het is een breed uitgesponnen werk dat ademruimte heeft. De stukken plakband zijn langer, het ritme ligt lager, het geheel is bedachtzamer.

Het compositorische meesterschap dat Goudzwaard etaleert, wordt verder versterkt door de enorme gelaagdheid van zijn schilderijen. De stukken plakband overlappen soms onderling, soms met de randen van vellen papier. En die overlappingsen worden dan op hun beurt nogmaals overlapt door weer nieuwe plakband of weer een transparante papierlaag. Op die manier krijg je een verdubbeling van de ritmiek in het werk. Van op afstand zie je een constellatie lijnen en vlakken die in een overkoepelend ritme creëren. Je ziet de grote structuur van het werk zoals een muzikant in één oogopslag de grove structuur van een partituur kan lezen. Van dichterbij zie je dan hoe de overlappingsen elk hun specifieke nuances prijsgeven. De verschillende gradaties in doorzichtigheid geven hier hun eigen ritmiek prijs. Die kleine overlappingsen gaan dan een heel eigen relatie aan met het groter geheel. Het is hier dat een muzikant in zijn

partituur de plotse tempowisselingen opmerkt en de dissonanten dat een eigen leven gaan leiden in het geheel. Het is dus niet alleen om te controleren of er op de schilderijen van Goudzwaard nu echte plakband hangt of niet dat je als toeschouwer dichterbij wil gaan kijken. Het is ook om de details in de structuur waar te nemen. Het is om het gehele beeld als het ware microscopisch te analyseren om het daarna terug samen te stellen in het geheel van het schilderij. Op die manier vraagt het werk van Goudzwaard letterlijk om een lezing. Een beetje zoals een boek waarin je bladzijde na bladzijde omdraait. Na al die woorden heb je een eerste totaalbeeld van het boek. En dan begin je passages te herlezen en moet je je visie bijstellen. Je zoomt in op een specifieke zinswending en plaatst haar in het gebeuren van het verhaal.

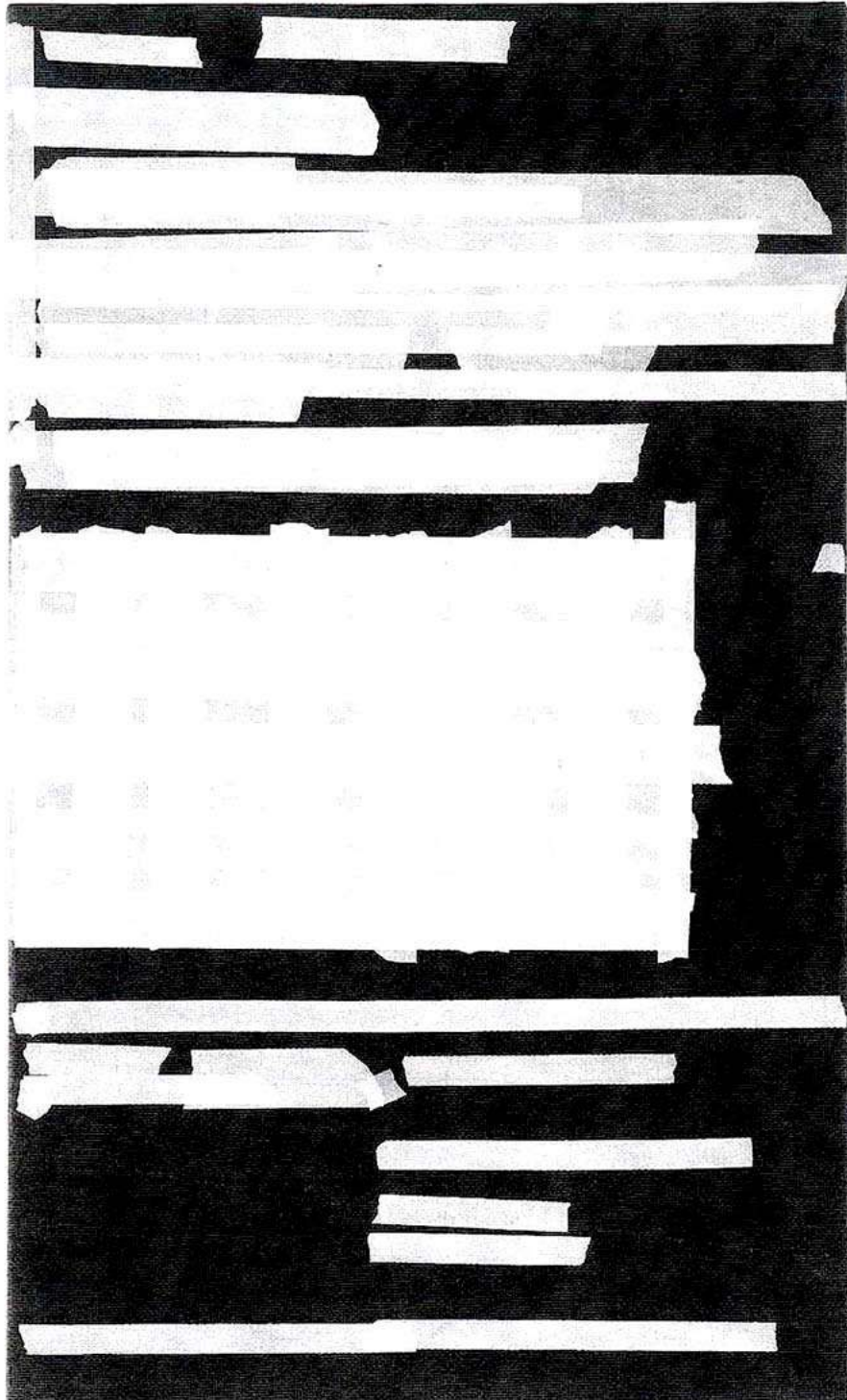
De nuances in het werk van Goudzwaard beperken zich overigens niet tot het picturale vlak van het schilderij. Soms schildert Goudzwaard een stukje plakband dat buiten het beeldvlak gaat en zich over de rand tegen de zijkant van het schilderij plooit. Die kleine stukjes tape eisen niet alle aandacht op. Je moet er eerder naar op zoek gaan. Het zijn subtiele elementen die maken dat de jojo van illusie en waarneming in beweging blijft. Het is alsof er letterlijk plakband over de schilderijen heen geplakt is, alsof het niet om verf gaat, maar om plakband. Maar als je dan wat afstand neemt verdwijnen die elementen weer. Het zijn nuances die voortdurend schipperen tussen aanwezigheid en afwezigheid een beetje zoals de minuscule randjes van het plakband die hij net iets donkerder heeft gemaakt, zodat het lijkt alsof er stof onder de randen van de plakband is gekropen nog tijdens de tijdrovende act van het schilderen zelf.

Een schilderij schilderen.

Plakband kan je gebruiken om dingen vast te plakken, om dingen af te bakenen, om dingen te beschermen, om verbanden te leggen tussen verschillende elementen. Schilders gebruiken de plakband die Goudzwaard schildert om papier vast te plakken, om collages te maken, om de kadrering van een beeld te testen of om een deel van een schilderij af te plakken zodat de

onderliggende laag beschermd blijft voor een nieuwe laag verf. Met plakband kan je vlakken strak aflijnen, kan je lijnen schilderen. Zowel voor doe-het-zelvers als voor schilders is plakband een hulpmiddel bij uitstek. Vaak is die plakband een van de dingen die het laatst verwijderd worden. Als twee kleurvlakken een strakke scheiding vragen, dan openbaart die zich enkel maar als het plakband verwijderd is. Het is een constante in de meeste toepassingen waar plakband aan te pas komt. Uiteindelijk wordt het verwijderd en naar de prullenmand verwezen. Ook bij Kees Goudzwaard is de plakband er niet meer, maar tegelijk ook wel.

Goudzwaard waardeert plakband op van hulpmiddel tot onderwerp van schilderkunst. Goudzwaard schildert letterlijk over de opbouw van een schilderij, over het schilderen zelf. Schilderen is ook overschilderen, de dingen gedeeltelijk laten verdwijnen achter nieuwe lagen verf. Het is zo dat een schilderij de juiste gelaagdheid weet te vatten. Ook die gelaagdheid wordt letterlijk vertaald door Goudzwaard. Niet alleen met plakband, maar ook met transparante folies en vellen papier die elkaar doorheen het beeld op een intrigerende manier overlappen. Goudzwaard heeft het onderwerp van zijn schilderen zodanig uitgepuurd dat alle aandacht wordt getrokken naar de basisbepokkernissen van de schilderkunst. De gelaagdheid van een beeld, de afbakening van vlakken en kleuren, de marge tussen vlakken en lijnen, de dieptewerking van een beeld door bepaalde delen voor andere delen te plaatsen, enzovoorts. Prominent aanwezig is ook de kadrering van het beeld. Het schilderij als een venster op de wereld is niet meer dan het frame waarbinnen een beeld zich manifesteert. Goudzwaard maakt met zijn repen plakband en zijn vellen papier frames binnen het frame van het schilderij. Soms gebeurt dat heel letterlijk. In "Frontal View" (2003) krijg je binnen het langwerpige formaat verschillende min of meer standaardformaten van kaders te zien waarbinnen en waarrond zich van alles afspeelt. Soms is die werking complexer en moet de toeschouwer ze invullen. "Score" (2004) bijvoorbeeld toont fragmentarische mogelijkheden voor verschillende frames. Het zouden afbakeningen kunnen zijn op de vloer van een filmstudio om aan te duiden wie waar wanneer moet gaan staan, om te laten zien

BLADSPIEGEL, 2000, 90 X 55 CM, OLIEVERF OP JOEK, COURTESY ZENO X GALLERY ANTWERPEN

hoever een acteur kan wandelen voor hij uit het beeld van de vaststaande camera verdwijnt, om de marges van de belichting te markeren. Het zou een strategisch plan kunnen zijn voor een voetbalploeg die probeert te visualiseren waar de verschillende spelers zich op het veld bevinden. Hier zijn het aanzetten van mogelijke omkaderingen. Goudzwaard haalt in "Score" verschillende mogelijke schilderijen aan binnen het frame van het schilderij dat hij toont. Binnen één venster biedt hij verschillende perspectieven aan. Bij Goudzwaard zijn de dingen niet altijd wat ze lijken te zijn. Geen plakband wordt plakband en één schilderij is tegelijkertijd meerdere schilderijen. Een lectuur van het werk van Goudzwaard is altijd een metalectuur: een lectuur over de mogelijkheden en voorwaarden van hedendaagse schilderkunst.

De kopie zonder het origineel.

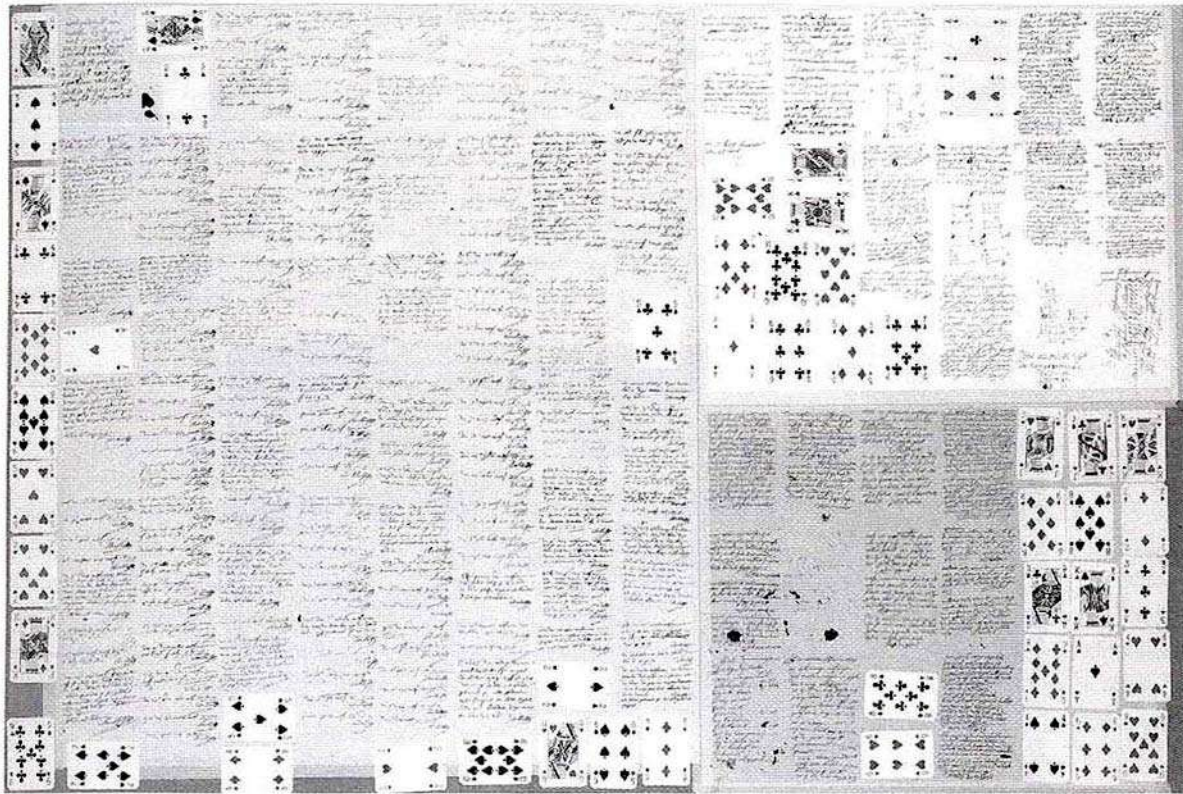
Goudzwaard schildert over schilderen, maar doet dat vreemd vreemd genoeg zonder iets van een typisch gestuele schildersact te laten zien. Goudzwaard schildert niet met zwierige halen en legt de verf niet pasteus op het doek. Alles is beheersing. Het beeld is minutieus opgebouwd. Het is in die zin totaal a-modern. Het lijkt wel alsof Goudzwaard te werk gaat als één van de anonieme kopiïsten uit de Middeleeuwen. Stukje voor stukje, laag per laag wordt het beeld opgebouwd, een beeld dat al bestaat in een maquettevorm met echt papier en echte tape. Waar de tape die hij kopieert een bijzonder snel medium is, is zijn schilderen dat niet. De volgende laag kan maar aangebracht worden als de vorige volledig is opgedroogd. Misschien is die vraag naar de status van het origineel en die van de kopie wel belangrijker dan ze op het eerste gezicht zou lijken. De middeleeuwse kopiïst maakte een quasi exacte kopie in exact hetzelfde medium als het origineel, waarna het origineel en de kopie nauwelijks nog van elkaar te onderscheiden waren. Door zijn ijver en vlijt slaagde de kopiïst erin een gegeven manuscript zodanig te reconstrueren dat het onderscheid tussen kopie en origineel niet echt relevant meer was. Goudzwaard daarentegen maakt een quasi exacte kopie, maar doet dat in een ander medium. De originele maquette van papier en folie en

plakband wordt niet getoond. Enkel de kopie blijft bestaan. Waar de middeleeuwse monnik een waardevol gegeven kopieerde, maakt Goudzwaard een kopie van iets dat in wezen waardeloos is, waardeloos qua materiaal en qua duurzaamheid. Goudzwaards tijdsinvestering als kopiïst is eigenlijk buiten elke proportie. Het fragiele gegeven van de maquette wordt getransformeerd tot iets duurzaam. De kopie overtreft veruit het onzichtbare origineel. De kopie is zo tastbaar aanwezig dat het origineel niet eens meer nodig is. Dit is geen frivole kunst. Gestualiteit is hier niet op zijn plaats. Alles is beheersing.

Op die manier kom je terecht bij de rationele systematiek van Mondriaan, bij een streven naar uitpuring van het beeld. Het bekende verhaal achter Mondriaan is dat hij tot zijn eerste abstract geometrische patronen kwam door een realistische weergave van een boom zodanig te transformeren dat alleen het patroon overbleef. Zoals gezegd doen de patronen in het werk van Goudzwaard vrijwel onmiddellijk denken aan Mondriaan. Maar waar bij Mondriaan de directe referentie aan de realiteit verdween uit het werk, blijft die bij Goudzwaard bewaard. Zijn werk is in alle abstractie overduidelijk realistisch. Het is zo realistisch dat het soms abstract wordt. De realiteit waarnaar hij verwijst is ook niet rechtstreeks aanwijsbaar. Het origineel is afwezig. Je ziet het in het schilderij en toch zie je het niet. De realiteit waarnaar Goudzwaard verwijst is die van het schilderen zelf.

Epiloog: kan je voelen wat je ziet?

Foto's van het werk van Kees Goudzwaard zijn altijd vals. Zulke foto's zijn reproducties van minutieus geschilderde schilderijen waarin elke nuance een belangrijk beeldend moment wordt. Om een schilderij van Goudzwaard te kunnen zien moet je er op toe kunnen stappen om er met je blik tegenaan te kleven en moet je afstand kunnen nemen om het gehele beeld in je op te nemen. Schilderkunst appelleert meestal aan het oog, aan onze blik. Je bekijkt een schilderij met registrerende, een kritische of een meer contemplatieve blik. In elk geval: je bekijkt het. Ook het werk van Goudzwaard valt daar ook onder, maar

FACSIMILE 1995, 100 X 150 CM, OLIEVERF, ZEEFDruk OP DOEK, COURTESY ZENO X GALLERY ANTWERPEN

er is meer aan de hand. Je moet kunnen rondwandelen, je moet je blik totaal verschillende afstanden gunnen, je moet alle perspectieven uitproberen alvorens je een schilderij van Goudzwaard kan zien. Bij Goudzwaard is het schilderij een statisch gegeven met een toeschouwer die noodzakelijkerwijs voortdurend in beweging is.

Het bijzondere aan het oeuvre van Goudzwaard is dat de schilderijen een opvallende tactiele aanwezigheid hebben, die evenwel niet voelbaar is. De schilderijen van Goudzwaard zou je willen vastpakken om er met je nagels over te gaan, om tevergeefs te proberen het plakband los te peuteren van het doek. Het tactiele zit niet in de verfmassa op het doek, niet in een gestuele schildersgebaar, maar in het puur visuele. En toch volstaat alleen maar kijken niet. Goudzwaard

vraagt een kijker die de gehele ruimte aftast, niet alleen met het oog, maar met het hele lichaam. Eigenlijk kijk je voortdurend naar concrete dingen als plakband en papier die er dan niet blijken te zijn. Je kijkt naar iets dat onzichtbaar en ongrijpbaar is. Je kijkt naar het idee van jezelf dat je kijkt en je staat letterlijk te kijk. Want niets is wat het lijkt, hoewel het uiteindelijk gewoon een schilderij blijkt te zijn.

Bart Geerts

Info:
Kees Goudzwaard. Schilderijen
 27 mei – 3 juli 2005
 S.M.A.K.
www.smak.be